

VU Research Portal

Pangumbaran ing bang wetan

Soleiman, Y.

2011

document version

Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in VU Research Portal](#)

citation for published version (APA)

Soleiman, Y. (2011). *Pangumbaran ing bang wetan: The Dutch Reformed Church in late eighteenth century Java An eastern adventure.*

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal ?

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

vuresearchportal.ub@vu.nl

SAMENVATTING – RANGKUMAN

De Nederlandse Gereformeerde Kerk

De Nederlandse Gereformeerde Kerk was een deel van culturele identiteit van de Nederlanders.

De Gereformeerde Kerk was geen staatskerk, maar wel een publieke kerk. Zij was het gezicht van het Nederlandse christendom. De overheid had de opdracht om de kerk te steunen, volgens de zestiende eeuwse Nederlandsche Geloofsbelijdenis.

Gereformeerde Kerk in Azië

De Nederlandse Gereformeerde Kerk kwam in Azië in de zeventiende eeuw aan. Haar culturele identiteit werd wel bewaard, maar ze werd geen identieke dochter van de moederkerk, meer een zusterkerk met eigen kenmerken.

De Gereformeerde Kerk in Azië was een levende en creatieve kerk. Zij leefde, omdat zij zich ontplooid met overschrijding van grenzen. Ze moest wel creatief zijn om het hoofd te kunnen bieden aan situaties en uitdagingen die heel verschillend waren van die in Nederland.

Veel meer dan in Nederland, kwam de Gereformeerde kerk in Azië in contact met een maatschappij van een multicultureel karakter.

De Gereformeerde Kerk en de Zending

De Gereformeerde kerk was net als alle andere kerken door de eeuwen heen een kerk die zich bewust was van haar roeping tot verbreiding van het evangelie.

Gereja Protestan Belanda

Gereja Protestan Belanda merupakan bagian dari identitas budaya masyarakat Belanda.

Gereja Protestan Belanda memiliki tanggung jawab sebagai gereja-masyarakat (*public-church*). Gereja ini, meskipun bukan gereja-negara (*state-church*), merupakan wajah kekristenan Belanda. Oleh karena itu pemerintah berkewajiban mendukung perluasan gereja.

Gereja Protestan di Asia

Gereja Protestan Belanda mulai hadir di Asia pada abad ketujuhbelas. Di satu pihak identitas kulturalnya tetap dipertahankan, dan di pihak yang lain gereja ini bukan sekadar salinan dari saudara tuanya di Belanda.

Gereja Protestan di Asia adalah gereja yang hidup dan kreatif. Gereja ini hidup karena ia berkembang, melintasi batas-batas. Gereja ini harus kreatif, karena berhadapan dengan situasi dan tantangan yang berbeda dengan di Belanda.

Gereja Protestan di Asia mendahului Gereja Protestan di Belanda, berhadapan dengan kenyataan multi-kultural di tengah masyarakatnya.

Gereja Protestan dan pekabaran Injil

Gereja Protestan di Asia, sama seperti semua gereja di segala zaman, adalah gereja yang melakukan pekabaran Injil.

Als Protestantse Kerk van de vroeg moderne tijd, voerde zij haar missionaire opdracht uit op drie manieren: vorming thuis, op school en in de kerk. En zij probeerde in samenwerking met de VOC-overheid christelijke normen en waarden voor de publieke samenleving in te voeren en te handhaven.

Christen en Christendom

Aanvankelijk bestond de Kerk uit alleen maar europeanen in dienst van de VOC. In de loop der tijd groeide het aantal niet-europese christenen.

De middelen van het kerkenwerk (vorming thuis of in het weeshuis, godsdienstles op school en catechisatie in de kerk), gesteund door de overheid, schiepen ruimte voor de vorming van lokale christenen.

Deze jonge christenen werd onderwezen in overeenstemming met het idealisme van Nederlandse Gereformeerde kerk: kennis van het christelijk geloof, het hebben van discipline en stevige mentaliteit en, natuurlijk, hard werkende mensen.

Culturele Christendom

Deze studie laat zien, dat de werkelijkheid dikwijls weinig lijkt op dat ideaal. Niettemin, alle beperkingen en tekortkomingen ten spijt, hebben alle elementen van de christelijke samenleving ernaar gestreefd hun rol te spelen.

De predikanten en de ziektroosters volgden de gangbare werkwijze in Nederland en soms deden zij meer dan

Sebagai gereja Protestan pada era modern perdana, kegiatan misi pekabaran Injil ini dijalankan melalui tiga cara: pembinaan di rumah, di sekolah dan di gereja. Gereja bekerjasama dengan pemerintah VOC berusaha memberlakukan dan mempertahankan nilai-nilai Kristen di tengah masyarakat.

Orang Kristen dan Kekristenan

Pada awalnya hampir seluruhnya warga Gereja Protestan adalah orang-orang Eropa yang bertugas di Asia. Bersama dengan berjalannya waktu semakin bertambah jumlah orang-orang Kristen bukan-Eropa.

Perlengkapan misi gereja (pembinaan di rumah atau di rumah yatim-piatu, pendidikan agama di sekolah dan pelajaran katekisasi di gereja) dengan didukung oleh pemerintah telah memberikan ruang bagi terbentuknya orang-orang Kristen lokal.

Orang-orang muda Kristen ini dididik menurut cita-cita dan idealisme masyarakat Protestan Belanda: mengenal dasar-dasar iman Kristen, memiliki disiplin dan mental yang kokoh, dan pekerja keras.

Kekristenan kultural

Kenyataan sejarah dalam studi ini memperlihatkan bahwa masyarakat Kristen tidaklah seperti yang diinginkan, namun juga dalam segala keterbatasan dan kekurangannya semua unsur masyarakat Kristen telah berusaha menjalankan peranan masing-masing.

Para pendeta dan penghibur orang sakit mengikuti cara kerja yang umum di negeri Belanda, bahkan mereka

dat. In Semarang, net als in andere plaatsen in Azië, bezat de predikant een bijzondere status op grond van zijn beroep. Maar ook door zijn hogere opleiding. Hij onderscheidde zich duidelijk van de ziekenroosters, die van een lagere 'arbeidersklasse' afkomstig waren. Zowel predikanten als ziekenroosters hadden echter dezelfde opdracht het evangelie te verbreiden en leiding te geven aan de maatschappij tot een leven volgens christelijke waarden.

De ouderlingen en diakenen stonden de predikanten bij in de kerkenraad in Semarang. Als kerkenraad droegen zij gezamenlijk verantwoordelijkheid om het geloof te verbreiden en onder de kerkleden te versterken en de christelijke normen en waarden in de maatschappij te handhaven. Evenals in Nederland ontstond er verstregeling tussen het kerkelijk en publieke, temeer omdat predikanten en ziekenroosters door de Compagnie werden aangesteld en ouderlingen en diakenen zowel uit de Compagniesdienaren als uit de burgers werden gekozen.

De overheid, wier functie door de VOC werd waargenomen, volgde het in Nederland geldende patroon. Zij steunde het kerkenwerk, van af het begin thuis in Nederland, voorts in de door de VOC beheerde gebieden, tot en met de repatriëring van de kerkelijke krachten.

Het leven van de christenen in Azië vertoonde een typerend karakter als christelijke kolonie. Structureel was de maatschappij geregeld volgens het model van de Republiek, maar cultureel bestond er een diepgaand verschil vanwege de multiculturele realiteit – de christenen kenden zeer achtergronden en

melakukan lebih dari yang biasa. Di Semarang, seperti di tempat lainnya di Asia, para pendeta memiliki status istimewa oleh karena panggilannya. Namun hal tersebut juga didukung oleh latarbelakang pendidikan tingginya. Mereka jelas berbeda dengan para penghibur orang sakit yang berasal dari 'kelas pekerja.' Baik para pendeta maupun para penghibur orang sakit, menjalankan tugas pemberitaan Injil dan menghantar masyarakat untuk hidup dengan nilai-nilai Kristen.

Para penatua dan diaken, mendampingi para pendeta dalam lembaga majelis gereja. Sebagai majelis gereja mereka bertanggungjawab untuk memelihara dan memperkuat pemberlakuan nilai-nilai Kristen di dalam masyarakat. Sama seperti di Belanda, dalam lembaga majelis gereja, terjadi tumpang-tindih antar jabatan kemasyarakatan dan jabatan gerejawi. Para pendeta dan penghibur orang sakit diangkat oleh VOC dan para penatua serta diaken kebanyakan terdiri dari para pegawai VOC, selain warga kota setempat.

Fungsi pemerintahan yang dijalankan oleh VOC, mengikuti pola yang berlaku di negeri Belanda. VOC mendukung misi gereja, mulai dari proses yang berlangsung di negeri Belanda, kemudian di wilayah-wilayah yang dikuasai VOC, sampai dengan pemulangan kembali tenaga-tenaga gerejawi.

Kehidupan warga gereja di Asia memiliki karakter yang khas sebagai suatu koloni Kristen. Secara struktural masyarakat diatur mengikuti pola yang berlaku di negeri Belanda, namun secara kultural masyarakat ini memiliki perbedaan yang mendalam karena kenyataan multi-kulturalnya –orang-

omstandigheden, spraken verschillende talen en leefden volgens uiteenlopende gebruiken en verhoudingen. Theologisch en sociaal probeerde de kerk, met de hulp van de overheid, de juiste formule te vinden om het idealisme van het 'Nederlandse Protestantisme' gestalte te geven.

De vorming van de jeugd was een poging om het genoemde idealisme te verwezenlijken.

De goede en minder goede kanten van deze realiteit verminderen de waarde van de aanwezigheid van Protestantisme in Java niet. Het kwam als typisch cultureel Christendom, dat wil zeggen een mengvorm van Christendom en de multiculturele samenleving in het late achttiende eeuwse Java.

orang Kristen berasal dari latarbelakang dan situasi yang berbeda-beda, dan telah memiliki kebiasaan dan bahasanya masing-masing. Secara teologis dan sosial gereja, dengan dibantu pemerintah berusaha untuk menemukan formula yang tepat untuk menghadirkan idealisme 'Protestantisme Belanda.'

Pendidikan orang-orang muda adalah salah satu upaya untuk mengarahkan orang untuk mewujudkan idealisme tersebut.

Baik dan buruknya kenyataan ini tidak mengurangi arti bahwa Protestantisme telah hadir di Jawa dengan corak khasnya: kekristenan kultural. Yaitu menyatunya kekristenan dengan kehidupan masyarakat multi-kultural pada akhir abad kedelapanbelas di Jawa.